
ANALIZA SLOVENSKIH IZDAJ SLIKANIC *SVINJSKI PASTIR* HANSA CHRISTIANA ANDERSENA Z RAZLIČNIMI ILUSTRATORJI

Prispevek prinaša analizo izdaj slikanic pravljice Hansa Christiana Andersena *Svinjski pastir* v slovenskem jeziku. Ugotoviti želimo povezavo sporočanjских kodov in spremembe, ki so opazne v izdajah. Slikanica je izšla v enajstih izdajah. Ilustracije Marije Lucije Stupice so slovenskemu bralcu najbližje, saj lažje prepozna avtohtone rastline in predmete iz slovenskega okolja (npr. raglja). Analizirali smo snov, temo, motive, književni čas in prostor, literarne like, kakor jih prinašata besedilo prevodov in analiza ilustracij. Članek predstavlja multimodalnost na izbranem primeru oz. v kolikšni meri se v obeh sporočanjских kodih njuna vsebina prekriva in dopolnjuje. Interakcija med besedilom in ilustracijami kaže, da slednje največkrat le osvetlijo pomen besedila, dopolnijo ga pri prikazu čustev literarnih likov, književnega časa in prostora dogajanja.

Ključne besede: slikanica, prevod, Hans Christian Andersen, *Svinjski pastir*, kodi sporočanja

1 Uvod

V slovenskem jeziku je izšlo enajst izdaj slikanice s pravljico Hansa Christiana Andersena *Svinjski pastir*. Upoštevali smo značilnosti slikanice, kakor jih utemeljujeta Dragica Haramija in Janja Batič v *Poetiki slikanice* (2013), in sicer smo analizirali književni prostor ter čas, literarne like, parabesedilo (platnic, spojnih listov, naslovnice) in ujemanje zgodbe iz prevodnega besedila z ilustracijami v posamezni izdaji. V analizi smo upoštevali njuno predlogo iz predavanj *Multimodalna pismenost: Analiza slikanice* (2019). Metoda sinteze je uporabljena za povezovanje celotne vsebine slikanic (besedila in ilustracij) ter raziskovanje o njih. Z zgodovinsko metodo raziskovanja smo oblikovali podatke o avtorjih (pisatelju, prevajalcih in ilustratorjih) ter založbah. Odgovoriti želimo na naslednja raziskovalna vprašanja:

kako so v besedilu in ilustracijah predstavljeni književni čas, prostor ter literarni liki in kakšno je ujemanje med besedilom prevoda ter vsebino ilustracij v posamezni izdaji. Za osnovno besedilo analize pravljice *Svinjski pastir* smo upoštevali prevod iz danščine Silvane Orel Kos, ki je objavljen v knjigi *Andersenove pravljice* (2010), s tem prevodom smo primerjali vse druge prevode. Na podlagi analize literarnih in likovnih elementov lahko določimo tudi kakovost posamezne slikanice.

2 Prevajanje Andersenove pravljice *Svinjski pastir* v slovenščino

Prva izmed Andersenovih pravljic v slovenskem jeziku so bila leta 1850 v *Vedežu* objavljena *Nova oblačila* (tj. *Cesarjeva nova oblačila*) (Blažič 2014: 321). Pravljico *Svinjski pastir* je leta 1923 prva prevedla Ljudmila Prunk – Utva (Andersen 1923; prim. Karlin 1924: 188). Prva dva odstavka te pravljice je že leta 1859 prevedel, priredil in za kritiko Koseskega uporabil Fran Levstik (1859: 109–113; prim. Slodnjak 1954: 552). »Prve prevode neposredno iz danskega izvirnika je opravil Franc Burgar« (Blažič 2014: 321), največ neposrednih prevodov iz izvirnih danskih izdaj pa Silvana Orel Kos (2005: 102). V zbirki Andersenovih pravljic je v Opombah navedena tudi opomba prevajalke, kjer navaja:

/z/a Andersenov pripovedni stil so značilne dolge povedi, sestavljene iz niza prirednih stavkov. Priredja ločujejo vejice, podpičja in veznik in. V slovenskem prevodu smo se odločili za delitev Andersenovih povedi na dve ali več krajših, da bi mladim bralcem olajšali branje. Ohranili smo Andersenovo rabo pomišljaja namesto treh pik. (Orel Kos in Ilc 2009: 309.)

Z upoštevanjem tega smo primerjali besedila vseh slikanic s prevodom S. Orel Kos, opazili smo, da so v ostalih prevodih povedi še krajše. Prevod založbe Mihelač rabe pomišljaja edini ne ohrani.

Tabela 1: prikaže vseh enajst izdaj slikanice v slovenskem jeziku, združili smo jih v sklope z enakimi ilustracijami in identičnimi prevodi. Navedene so naslovnice s pripadajočimi podatki iz knjig o prevajalcih in ilustratorjih.

Tabela 1: Slikaniške izdaje pravljice *Svinjski pastir* v slovenskem jeziku.

Naslovnica	Podatki o knjižni izdaji in ponatisih
	Andersen, Hans Christian, 1963: <i>Svinjski pastir</i>. Ilustracije: Gustav Hjortlund.¹ Prevod (iz nemščine): Rudolf Kresal.² Ljubljana: Mladinska knjiga; Beograd: Savremena škola.
	Andersen, Hans Christian, 1966: <i>Svinjski pastir</i>. Ilustracije: Gustav Hjortlund. Prevod (iz nemščine): Rudolf Kresal. Ljubljana: Mladinska knjiga; Beograd: Vuk Karadžić.
	Andersen, Hans Christian, 1967: <i>Princ – svinjski pastir</i>. Ilustracije: Rene Cloke.³ Prevod (iz nemščine): Jože Zupančič.⁴ Ljubljana: Jugoreklam.
	Andersen, Hans Christian, 1973: <i>Princ – svinjski pastir</i>. Ilustracije: Rene Cloke. Prevod (iz nemščine): Jože Zupančič. Ljubljana: Jugoreklam.
	Andersen, Hans Christian, 1974: <i>Svinjski pastir</i>. Ilustracije: Rene Cloke. Prevod (iz nemščine): Rudolf Kresal. Ljubljana: Jugoreklam.
	Andersen, Hans Christian, 1979: <i>Svinjski pastir</i>. Ilustracije: Rene Cloke. Prevod (iz nemščine): Rudolf Kresal. Ljubljana: Jugoreklam.
	Andersen, Hans Christian, 1987: <i>Svinjski pastir</i>. Ilustracije: Rene Cloke. Prevod (iz nemščine): Jože Zupančič. Ljubljana: Jugoreklam.
	Andersen, Hans Christian, 1990: <i>Svinjski pastir</i>. Ilustracije: Rene Cloke. Prevod (iz nemščine): Jože Zupančič. Ljubljana: Jugoreklam.

¹ Rojen je bil 22. 2. 1901 v Odderju na Danskem, umrl je 23. 1. 1977 v Korupu pri Odenseju. Znan je po risarski umetnosti, objavljaj je v časopisih, ilustriral Andersenova dela (Seisbøll 1994) po predmetih in oblačilih v Andersenovem muzeju (Andersen 1966).

² Rojen je bil 26. 3. 1905 v Ljubljani, umrl je 23. 10. 1975 v Novem mestu. Deloval je kot novinar med izseljenci v Vestfaliji, napisal je romana Študent Štefan in Nikodemova žena ter novelo Vejica španskega bezga; prevedel je več del iz nemščine in nordijske književnosti. V letih 1950–1953 je iz nemščine poslovenil 80 Andersenovih pravljic (Orel Kos 2001: 269).

³ Rojena je bila kot Irene Mabel N. Cloke 8. 10. 1904 v Plymouthu v Devonu, umrla je 1. 10. 1995 v Združenem kraljestvu. Ilustrirala je dela bratov Grimm, Andersena in E. Blytona (Rene Cloke 2007).

⁴ Rojen je bil 1. 3. 1894 v Zavrtačah pri Višnji Gori, umrl je 29. 7. 1969 na Malem Lošinjju. Prevajal je iz srbohrvaščine, ruščine, češčine in nemščine tako publicistična kot tudi leposlovna besedila. V knjižni izdaji je izšlo 32 njegovih prevodov Andersenovih del (Munda 2013).

Andersen, Hans Christian, 1988: *Svinjski pastir*.
 Ilustrirala: Marija Lucija Stupica.⁵
 Prevedel (iz danščine): Franc Bugar.⁶
 Ljubljana: Mladinska knjiga.

Andersen, Hans Christian, 2002: *Svinjski pastir*.
 Ilustrirala: Marija Lucija Stupica.
 Prevedel (iz danščine): Franc Bugar.
 Ljubljana: Prešernova družba.

Andersen, Hans Christian, 1996: *Svinjski pastir*.
 Ilustrirala: Lisbeth Zwerger.⁷
 Prevedla (iz angleščine): Špela Mihelač.⁸
 Ljubljana: Mihelač.

Jezik posrednega prevoda je naveden le v izdajah iz let 1963 in 1966 – tj. prevod iz nemščine. Prevod Jožeta Zupančiča v izdajah iz let 1987 in 1990 je popolnoma enak prevodu Rudolfa Kresala v izdajah iz let 1974 in 1979; vse omenjene izdaje so izšle pri založbi Jugoreklam, zato sklepamo, da so prevod napačno pripisali Zupančiču, čeprav so uporabili Kresalov prevod. Marijana Kobe opozori, da je problematično, če založba izdaja ponatise istih knjig, ki so »pri otroškem občinstvu že ‚preizkušena‘ besedila« (Kobe 1987: 72), kar velja za izbrano slikanico, saj je pri isti založbi izšla šestkrat, pred tem je izšla v letih 1963 in 1966 drugje. Izdaja s prevodom Špele Mihelač vsebuje podatke o avtorskih pravicah (»copyrights«) nemške založbe, iz česar sklepamo, da gre za ponatis nemške slikanice (Andersen 1996) iz leta 1982, ki je bila istega leta prevedena tudi v angleščino (Zwerger 1993). O prevajalki Š. Mihelač vemo, da je prevajala iz angleščine, zato sklepamo, da gre za posreden prevod iz angleške izdaje.

⁵ Rojena je bila 13. 10. 1950, umrla je 27. 5. 2002 v Ljubljani. Leta 1976 je diplomirala na Akademiji likovnih umetnosti v Ljubljani. Delovala je kot knjižna ilustratorica in slikarka. Poleg Andersenovih del je ilustrirala še dela Svetlane Makarovič, Nika Grafenauerja idr. Prejela je številne nagrade, za slikanico *Svinjski pastir* leta 1988 prvo nagrado na mednarodnem knjižnem sejmu v Beogradu (Avguštin in Johnson Debeljak 1997: 151).

⁶ Rojen je bil 25. 11. 1952 v Ljubljani. Deloval je kot publicist in prevajalec iz danščine ter angleščine. Prvi je prevajal Andersenova dela iz danščine (Blažić 2005: 236), iz česar sklepamo, da je analizirano pravljico *Svinjski pastir* prevedel iz danščine.

⁷ Rojena je bila 26. 5. 1954 na Dunaju, kjer je od 1971 do 1974 študirala na Akademiji za likovno umetnost. Za svoje ilustracije je prejela številne nagrade, med drugim leta 1990 Andersenovo priznanje. Ilustratorica v svojih delih ne le ilustrira, ampak interpretira besedilo (Koppe 1993). Ilustracije za pravljico *Svinjski pastir* so nastale v letih 1975 in 1981 (Zwerger 1993: 9, 48).

⁸ Po poroki dodan priimek De Magana. Prevajala je iz španščine, francoščine in angleščine, delovala je kot prevajalka, urednica ter avtorica spremnih besed (Štrumbelj 2011). Prevedla le to Andersenovo delo.

3 Analiza literarnega dela *Svinjski pastir*

Svinjski pastir je nastal leta 1841 in je delo svetovno znanega pravljicarja Hansa Christiana Andersena,⁹ ki ga uvrščamo med klasične avtorske pravljice.¹⁰ Marjana Kobe je v razpravi *Sodobna pravljica* zapisala:

/p/ri H. Ch. Andersenu razbiramo vsaj tri različice vzorca klasična umetna pravljica: v prvi se avtor še naslanja na ljudsko pravljico (npr. *Divji labodi*), v drugi različici je že opazen močan avtorski odmik od vzorca ljudska pravljica (npr. *Slavec*), v tretji različici gre za popoln odmik od ljudske pravljice (npr. *Cvetlice male Ide*, *Stanovitni kositrni vojak*, *Zaročenca*). (Kobe 1999: 11.)

Dragica Haramija je o pravljicah zapisala, da:

sodijo med kratka prozna besedila z ustaljeno strukturo (z uvodom, ki nakazuje problem; zapletom in vrhom: junakov odhod od doma, rešitvijo problema; v sklepu pravljice je opravljena naloga in srečen konec za junaka ter pravična kazen za negativni literarni lik) in nekaterimi značilnostmi (motivno-tematski elementi, pravljичni liki in njihova vloga, čudeži, neopredeljena prostor in čas, enodimenzionalnost). (Haramija 2019: 19.)

Zelo razširjen pravljичni motiv je preoblačenje zaradi preizkušnje, ki ga najdemo tudi v *Svinjskem pastirju*. V preizkušnji pride dobrota v ospredje, slabo je kaznovano, saj princesa, ki daril princa ne ceni, ostane pred zapahnjanimi vrati (Andersen 2010: 66). »Dogajalni čas v pravljicah izvemo večinoma iz opisov letnih časov. /.../ Mestoma je treba upoštevati več dejstev in jih sestaviti« (Haramija 2019: 25). Pripovedovalec v pravljici je večinoma tretjeosebni. Pogosto srečamo čudežna sredstva in čudeže, ki jih lahko pridobi le tisti, ki je dober in pomaga (Haramija 2019: 20, 26). Andersen je začetnik avtorske pravljice, mestoma pa so njegovi liki prevzeti iz ljudskega slovstva, pri čemer Marjana Kobe (2000) navaja tudi pravljico *Svinjski pastir*:

/ž/e pri Andersenu so liki, ki jih sicer poznamo iz ljudskega pravljичnega izročila, avtorsko preustvarjeni: lik čarovnice npr. izgubi vsakršno sposobnost čaranja in je samo še nebogljen stara ženička, ki nikogar več ne ustrahuje (*Vžigalnik*); avtorsko preustvarjen je npr. lik pozitivnega tretjega brata – zmagovalca iz modela ljudske pravljice (*Bedak Jurček*); karikirani in ironizirani so liki kralja, kraljice, kraljične, kraljeviča: v modelu ljudske pravljice imajo ti liki povsem drugačen status in tudi drugače delujejo (*Svinjski pastir*, *Vžigalnik*, *Kraljična na zrnu graha*, *Cesarjeva nova oblačila* idr.). (Kobe 2000: 13.)

Glavna lika v *Svinjskem pastirju* sta princ in princesa, stranski liki so cesar, dvorjanke in prva komornica (Andersen 2010). Pripovedovalec je tretjeosebni, snov je vzeta iz realnega življenja, dogajanje je enodimenzionalno, saj se fantastične in realistične prvine združijo v celoto, vdora fantastike v svoj svet se literarni lik ne zaveda

⁹ Andersen se je rodil 2. 4. 1805 v kraju Odense na Danskem, umrl je 4. 8. 1875 v Københavnu. Njegova zbirka pravljic šteje 212 besedil (Blažić 2005: 231–232).

¹⁰ Neil Philip navaja, da je pravljica *Svinjski pastir* predelana danska ljudska pravljica (2013: 11).

(Haramija in Batič 2013: 46–47) (npr. »če si podržal prst v pari, ki je prihajala iz njega, si takoj zavohal, kaj kuhajo na ognjiščih po mestu« (Andersen 2010: 58)). Po snovno-motivnih prvinah ni tipična Andersenova pravljica. V njej gre za smešenje višjega sloja in žensk¹¹ ter zaverovanosti v samega sebe (npr. kraljična), kar lahko opazimo tudi v nekaterih drugih njegovih pravljicah (npr. *Cesarjeva nova oblačila*, *Kraljična na zrnu graha*, *Bedak Jurček*).

4 Slikanica

Pomembne sestavine slikanice – multimodalne knjige¹² – so »besedilo, ilustracije in vsebinsko-oblikovni odnos med besedilom in ilustracijo« (Haramija in Batič 2013: 23). Slike opisujejo in predstavljajo, besede predvsem pripovedujejo, razmerje med vizualnim in verbalnim delom omogoča komunikacijo (Nikolajeva 2003: 6). Odnos med njima imenujemo interakcija, saj vplivata na pomen drug drugega (Haramija in Batič 2013: 23). Nikolajeva navede vrste komunikacij med bralci in slikanico: simetrična, komplementarna ter stopnjevana interakcija (2003: 8). Slednje sta Haramija in Batič nadgradili in slikanice glede na interakcijo umestili v:

- klasične slikanice, kjer ilustracije »osvetlijo posamezne dele besedila« in »se informacija podvoji« (Haramija in Batič 2014: 6);
- postmodernistične slikanice, kjer ena ilustracija vsebuje več prizorov in ne podvaja informacij, »združuje več časovno ločenih dogodkov in dodaja pripovedne elemente, ki jih besedilo ne omenja« (Haramija in Batič 2014: 6).

Verbalno pripoved ilustrira ena ali več slik in tako postane ilustrirana zgodba, kjer so slike podrejene besedam. Ista zgodba lahko izide z ilustracijami različnih ilustratorjev, ki zgodbo različno interpretirajo, vendar bo ta v osnovi ostala enaka in jo je še vedno mogoče brati brez gledanja slik (Nikolajeva in Scott 2006: 8). Ko beremo multimodalno besedilo, vsebina ni več enaka zapisani zgodbi, saj ilustracije doprinesejo lasten del. Besedilo navadno ne pojasnjuje občutja junakov, bolje ga izražajo ilustracije. Slednje oživijo pomen besed, katerih učinek je povezan še z njihovo umestitvijo na stran v slikanici, saj se pripovedna napetost ustvarja tudi z obračanjem strani. Po prebranih besedah bralec hiti z obračanjem naprej, ilustracije pa upočasnijo branje, saj bralec išče podrobnosti (Wyle 2006: 177). Ob stiku s kakovostno slikanico lahko sočasno opazujemo in poslušamo – tj. multimodalno branje. Šele skupen pomen obeh kodov omogoča razumevanje vsebine (Sipe 2012: 5). V analizi izbranih slikanic opazimo, da sta kakovostnejši deli z ilustracijami M. L. Stupice in L. Zweiger. Napoved vsebine se nahaja že na veznih listih slikanice. Bralec v odprti slikanici najprej opazi vsebino prvega veznega lista in ob koncu branja, preden knjigo zapre, zadnji vezni list. Vezni listi so lahko ilustrirani ali ne ilustrirani, sprednji in zadnji sta lahko enaka ali različna. Vse našete možnosti vplivajo na pomen vsebine slikanice (Sipe in McGuire 2006: 4, 5). Na veznih listih

¹¹ Kot osrednji ženski lik »so zasmehovane (*Kraljična na zrnu graha*, *Svinjski pastir*)« (Blažič 2020: 98).

¹² O multimodalnih besedilih piše Batič (2016).

je lahko vsebina zgodbe ali komercialno sporočilo, kjer založba bralce nagovarja k nakupu ali/in branju drugih knjig, izdanih pri isti založbi (slednje vsebujeta izdaji Mladinske knjige iz leta 1996 in Jugoreklama iz leta 1990).

5 Analiza slikanic *Svinjski pastir*

Andersen je kot klasičen avtor znan po odličnih pravljicah, postal je »nekronani kralj pravljic« (Blažić 2014: 321), zato na kakovost slikanic močno vplivajo ilustratorji, ilustracije torej določajo njihovo kakovost. V izdajah iz let 1963 in 1966 je navedeno, da sta natisnjeni po danski izdaji, v izdaji založbe Mihelač so navedene avtorske pravice založbe Michael Neugebauer Verlag iz leta 1990, slovenska ilustratorka M. L. Stupica je sodelovala pri izdaji s prevodom Burgarja (1988, 2002), izdaje založbe Jugoreklam vsebujejo ilustracije angleške ilustratorke. Vse analizirane slikanice se lahko po značilnostih, ki jih navajata avtorici Haramija in Batič (2013: 28), uvršča med klasične slikanice. Koda sporočanja sta večinoma v simetrični interakciji, vsebina besedila se ponovi v ilustraciji, le v posameznih delih slikanic je komplementarna, slike in besedilo se dopolnjujejo (npr. prikaz čustev). Predstavljamo oba koda slikanice in vsebino, ki jo bralec odkriva ob branju multimodalnega besedila.

5.1 Analiza sporočanjских kodov

Ob celostnem pregledu slikanic opazimo, da je bila pravljica petkrat prevedena in je izšla z ilustracijami štirih ilustratorjev. Haramija in Batič (2013: 42) navajata, da dobra slikanica »ne pove vsega skozi besedilo, saj potem ne bi potrebovala ilustracij«. V vseh pregledanih izdajah njuna trditev drži, hkrati pa opozarjamo na trditev M. Nikolajeve in C. Scott (2006), da lahko bralec osnovno vsebino pravljice spozna ob branju besedila, a mu ilustracije podajo drugo, razširjeno in bogatejšo vsebino, ki jo odkrije ob multimodalnem branju, kar velja izključno za klasične slikanice.

Prvi stik s knjigo je navadno prek naslovnice, saj ta »prva pove, kaj lahko pričakujemo v zgodbi« (Haramija in Batič 2013: 31). Zupančič (1967, 1973) je edini delo naslovil *Princ – svinjski pastir*, naslovna ilustracija se pri Stupici in R. Cloke pozneje v slikanici ne ponovi. Notranja naslovnica je ilustrirana – pri Stupici najdemo navpične temne in svetle črte, pri ostalih posebno ilustracijo, ki se pozneje ne ponovi, a jo lahko bralec umesti v vsebino pravljice.

Literarni liki »so tipizirani kot pri modelu ljudske pravljice« (Blažić 2014: 319). Osrednji pravljичni junak je reven princ, v ostalih prevodih je: siromašen princ (Kresal, Zupančič), ubogi kraljevič (Mihelač) ali siromašen kraljevič (Burgar). V vseh prevodih »bi se prav rad poročil« (Andersen 2010: 52), izbral si je cesarjevo hči in ji poslal darili (slavca in vrtnico). Slavec simbolizira pomlad, noč in žalovanje; vrtnica (na ilustraciji rdeča) z dišečim, v literaturi navadno rdečim, cvetom in trni

na stebalu simbolizira ljubezen (Ferber 2008: 138, 173). Reven princ je imel nadvse majhno kraljestvo, kar le Kresal in Zupančič (1987, 1990) prevedeta kot dežela. V vseh prevodih je cesar. S. Orel Kos in Bugar prevedeta princesa in njeno spremstvo dvorjanke, ostali kraljična in dvorne dame ali damice.¹³ Poimenovanja literarnih likov odražajo položaj v družbi in starost, kar je razvidno tudi v ilustracijah, z uporabo ekspresivnih izrazov je v prevodu zaznati ironijo in smešenje likov. Samo v ilustracijah Hjortlunda princ prinaša darila v spremstvu vitezov, kar postavi dogajanje v srednji vek. L. Zwerger pokaže princa med preoblačenjem, pri ostalih je v preobleki pred cesarjevimi vrati in prosi za delo. Dobi službo cesarskega svinjskega pastirja (Orel Kos, Bugar), svinjskega pastirja (Kresal, Zupančič – 1987, 1990), postane pastir cesarjevih prašičev (Zupančič – 1967, 1973) ali dvorni svinjski pastir (Š. Mihelač). Poimenovanje službe se nanaša na vrsto živali, mesto delovanja in na osebo, ki ga zaposli. Stupica in Hjortlund naslikata svinjskega pastirja revnega, pri R. Cloke in L. Zwerger ima manj obrabljena oblačila. V besedilu izvemo, da so mu dali »borno sobico ob svinjaku« (Andersen 2010: 56), slabe bivalne razmere prikažejo tudi ilustracije.

V prevodu S. Orel Kos princ izdela »čeden kotliček, ob robu opasan s kraguljčki, in brž ko je v njem zavrelo, so ti prečudovito zacingljali in zaigrali staro pesmico: "Oh, ti ljubi Avguštin, Avguštin, Avguštin!" /.../ /Č/ e si podržal prst v pari /.../ si takoj zavohal, kaj kuhajo na ognjiščih v mestu« (Andersen 2010: 56–58).¹⁴ Ostali prevajalci so besedilo priredili in predmet poimenujejo: lonček s kraguljčki (Kresal in Zupančič 1987, 1990), kotliček s kraguljčki (Bugar). V teh prevodih je besedilo pesmi: »Oj, ti ljubi Avguštin, Avguštin, Avguštin!« (Kresal in Zupančič 1987, 1990). Zupančič (1967, 1973) besedilo priredi: »majhen lonec z veselimi kraguljčki«, ki so »zvončkljali in igrali pesmico: "Milostno nebo mi bodi, sladki up je šel po vodi"«. Tudi prevod Š. Mihelač je priredba, kjer je lonček z zvončki, ki so »zelo ljubko zazvončkljali staro pesmico: "Kje so tiste stezice, k' so včasih bile"«. Prevod vsebuje del slovenske ljudske pesmi.¹⁵ Hjortlund edini ilustrira kotliček, iz katerega se dviguje del notnega črtovja, kar ponazarja glasbo, in ob koncu slikanice se kotliček ponovi, le da z mimiko izraža žalost ter iz njega izhaja oblak, v katerem je celotno besedilo pesmi in notni zapis.

V prevodu S. Orel Kos je pastir naslednji dan izdelal »ragljo« (Andersen 2010: 62), Zupančič prevede »glasbilo s kraguljčki« (Andersen 1967, 1973), kar se ujema z ilustracijami R. Cloke. Raglja je po SSKJ-ju (2014b: 363), »lesena priprava

¹³ SSKJ razlaga nazive: princ – član vladarske družine, ki vlada; princesa – v nekaterih deželah članica vladarske družine, ki ne vlada (2014b: 299, 300); kraljevič – kraljev sin; kraljična – kraljeva hči; damica – mlada dama (2014a: 659, 220).

¹⁴ Andersen naj bi uporabil del pesmi o Markusu (Marx) Augustinu, rojenem 1643 in umrlem 1685 na Dunaju. O njem je nastala ljudska pesem *O du lieber Augustin*, ki opisuje težke čase kuge in kako vse pride in propade. Prvič je bila dokumentirana na Dunaju okoli leta 1800, Andersen jo je omenil v svoji pravlji leta 1841 (Marx Augustin: 2019).

¹⁵ V bazi avtorjev in del na spletni strani združenja SAZAS je ob pesmi *Kje so tiste stezice* navedeno, da je ljudska. <https://www.szas.org/Glasba/Baza-avtorjev-in-del/Baza-Zdru%C5%BEenja-SA-ZAS>. (Dostop 22. 9. 2020.)

za proizvodjanje enakomerno se ponavljajočih rezkih glasov« in ne ustreza vsebini besedila, ki pravi: »ko si jo vrtel, je igrala vse valčke, poskočnice in polke, kar jih pozna svet« (Andersen 2010: 62). Stupica je ragljo ilustrirala, kot je poznana v Sloveniji,¹⁶ drugačna je pri Hjortlundu.

Vreme je omenjeno le ob koncu pravljice, »dež pa je lil kot iz škafe« (Andersen 2010: 64), kar v ilustracijo vključita Hjortlund in R. Cloke. Zadnja platnica je ilustrirana le pri R. Cloke, kjer tvori celoto z naslovnico, in L. Zwerger, kjer se ponovi črno-bela ilustracija s pastirjem, ki sedi ob prašiču.

Vsebina besedila in ilustracij se večinoma ujema, razen v izdajah založbe Jugoreklam, kjer gre za nekakovostne slikanice in ilustracija npr. prikazuje vsebino, o kateri smo brali na prejšnji strani. »V naši kulturi se dogajanje po navadi odvija od leve proti desni, tako kot beremo besedilo« (Nikolajeva 2003: 16). V ilustracijah je to pravilo upoštevano, najbolj se opazi pri M. L. Stupici, ki tudi v zadnji ilustraciji princa usmeri v levo – domov v njegovo kraljestvo, princesa pa gleda proti bralcu in ni usmerjena na nobeno pot.

5.2 Književni prostor in čas

Prizorišče je podano z besedami, ilustracijami ali z obojim in daje »dogajanju nek časovni in krajevni okvir« (Nikolajeva 2003: 11, 9). V pravljici je prizorišče omenjeno, a brez podrobnih opisov, npr. velika sobana, grad, borna sobica ob svinjaku (Andersen 2010: 52, 56), ilustracije pokažejo jasnejšo podobo prizorišča.

Hjortlund edini na začetek slikanice v panoramskem pogledu (Nikolajeva 2003: 11) postavi manjše mesto ob vodi s pisanimi zgradbami in pokončnimi strehami. Ta ilustracija spominja na Odense, kakor je veduto mesta v času nastanka danske izdaje slikanice (okoli leta 1950)¹⁷ naslikal ilustrator Hjortzberg tudi za plakat (1950). Razberemo lahko družbeni položaj literarnih likov. Zgradbe bogatejših so pokrite z opeko, revnejših s slamo, takšno je tudi bivališče, namenjeno svinjskemu pastirju – majhna hiša, od notranjosti vidimo le prostor s posteljo, polnjeno s slamo.

Ilustratorka R. Cloke na začetek pravljice postavi princa pri grobu s cvetočo vrtnico in slavcem. Sledi grad cesarja, kraljična odpre darili v prostoru iz marmorja. Ostalo dogajanje je zunaj pri ogradi za prašiče ali v njej, le cesar je enkrat na balkonu. V vseh prizorih so v ospredju liki in njihovo delovanje, enako pri L. Zwerger, kjer je okolica le v sivo-rjavih odtenkih. Slednja loči dogajanje zunaj (npr. pastir med prašiči, sedeča kraljična pod drevesom) in znotraj (cesar na balkonu).

¹⁶ Raglja v Slovenskem etnografskem muzeju: <https://www.etno-muzej.si/sl/digitalne-zbirke/ljudska-glasbila/630lju0021829>. (Dostop 21. sept. 2020.)

¹⁷ V WordCatu je navedeno pri knjigi Svindregen založbe Flensteds negotovo leto izida 195-: https://www.worldcat.org/search?q=svindregen+flensteds&qt=results_page. (Dostop 28. nov. 2020.)

M. L. Stupica v veliki sobani, kjer sprejmejo prinčeva darila, postavi kip Andersena (Avguštin in Johnson Debeljak 1997: 144) in okno s panoramskim pogledom na pokrajino, na tleh ležijo kruh, posoda in maček. Po Nikolajevi so sobe »odraz njihovih osebnih značilnosti« (2003: 10), razmetan prostor nakazuje neurejeno življenje na gradu. Osrednje dogajanje je postavljeno k prašičem, kjer je pastirjevo bivališče – višja stavba iz kamna in lesa z balkonom, pod katerim so prašiči. Prostor je ograjen s plotom in obzidjem, ob katerem raste hrast, ki simbolizira moč in trdnost (Ferber 2008: 143). V zadnji ilustraciji sta princ in princesa na robu gozda, ta simbolizira strah in nevarnost (Ferber 2008: 79), kar bi lahko ponazarjalo počutje princeze, ki je ostala sama v tujem kraju. Princ pa gre nazaj proti domu, ki je v panoramskem posnetku viden v daljavi.

Književni čas v besedilu ni neposredno naveden. Posredno ga lahko razberemo iz dogajanja (npr. pozdrav »Dober dan, cesar! /.../ ves dan je delal in na večer« (Andersen 2010: 56)), kar nakazuje, da se zgodba dogaja več dni. Iz ilustracij Hjortlunda razberemo čas srednjega veka, slednji enako kot R. Cloke vključi cvetje, travo v zelenih odtenkih. L. Zwerger v ilustracije ne vključi elementov, povezanih z letnim časom ali deli dneva. Ilustracije M. L. Stupice nakazujejo letne čase, npr. princ – svinjski pastir prosi za službo in ob vходу cveti glicinija, nakazuje na april ali maj (Likar 2012), ob bivališču svinjskega pastirja se ponovi grm s plodovi, ob plotu rastejo koprive. Ilustracije princeze in dvorjank ob kotličku kažejo na jesen, saj so na prostoru za prašiče koruzni stroki, sledi ilustracija prašičev med bučami in pastirja pod hrastom, ki mu odpada listje. Ob branju ilustracij se zgodba prične spomladi in konča v pozni jeseni.

5.3 Pravljični liki

Zunanji videz in dejanja likov so v slikanici prikazani verbalno in/ali vizualno. »Središčni položaj poudarja junakovo osrednjo vlogo v zgodbi« (Nikolajeva 2003: 13). V slikanici besedilo sporoča družben položaj likov, kar ilustracije potrjuje in dopolnjuje (npr. oblačila ter krona), v vseh ilustracijah so pomembnejši liki (princesa, princ, cesar) postavljeni v ospredje, pred druge like, ali pa so na sredini, med njimi. Multimodalno branje omogoči opis likov v slikanici, saj so besedilo in ilustracije komplementarni.

Besedilo vsebuje nekaj podatkov o premoženju princa, o njegovem videzu govorijo ilustracije. Ilustratorji so spremembo princa iz besedila upoštevali različno. »Obraz si je premazal z rjavo in črno barvo, si potisnil čepico na oči in potrkal« (Andersen 2010: 56). Pri vseh je najprej predstavljen v sijaju in potem v revnejši opravi (oblačila so v temnejših tonih in pokrpana, vsi, razen M. L. Stupice, mu dodajo klobuk). M. L. Stupica je naslikala lik princa, kot da prihaja iz časa Andersena,¹⁸ lik svinjskega

¹⁸ Gre za sliko Andersena v zbirki *Pravljice* (Andersen 2009: 11). Pisatelj je na slikah podobno oblečen v temen suknjič, srjaco in z za vratom zavezanim trakom, kot je na ilustraciji M. L. Stupice princ (Andersen 2010: 53).

pastirja ima temno ogrinjalo, s čimer postane za bralca skrivnosten (Andersen 2002: 7) in ga prepozna šele ob branju pravljice.

Princesa je v besedilu predstavljena kot razvajena, ni omenjeno, da bi počela kaj drugega, kot imela za družbo dvorjanke, se igrala obiske in hodila na sprehode. Od ostalih je zahtevala, da o njenih dejanjih molčijo, saj pravi: »Ampak glejte, da boste držale jezik za zobmi, zakaj jaz sem cesarjeva hči!« (Andersen 2010: 62). Komunikacija med dvorjankami in princeso izraža hierarhijske odnose, kjer je jasno, da ima princesa glavno besedo in jo ostale ubogajo, kot da se je bojijo (npr. sprejmejo princesin predlog, da bodo poljubile svinjskega pastirja). Skupaj z dvorjankami je bila navdušena nad kotličkom, saj so lahko tako skrivoma izvedele, kaj se je kuhalo na ognjiščih. R. Cloke princeso ilustrira s krono, v razkošnih oblačilih in barvno usklajenih čevljih. Ob odpiranju daril je njen obraz resen, ob srečanju s pastirjem je nasmejana in prestrašena, ko jo med poljubljanjem zasači oče. Najmanj razlik med princeso in dvorjankami je v ilustracijah L. Zwerger, kjer moramo za določitev, katera je princesa, upoštevati potek dogodkov, šele ilustracija, kjer cesar princeso izžene, pokaže, kako jo ilustracija prikazuje.

Iz pravljice izvemo, da so ob princesi dvorjanke in prva komornica (Andersen 2010: 62), čeprav njihovo število ni navedeno, posredno izvemo, da imajo oblečena krila in obute cokle (»razprostrle krila«, »si je nataknila cokle« (Andersen 2010: 60, 58)). Hjortlund jih predstavi v različnih bogatih oblačilih svetlih barv in s pokrivali. V ilustracijah R. Cloke so njihova oblačila manj razkošna in temnejših odtenkov od princesine oprave, v ilustracijah se spreminjajo, enaka ostajajo pokrivala. Ilustracije z mimiko obraza, držo in gibi razkrivajo njihovo razpoloženje in čustva.

O cesarju iz besedila izvemo malo – jokal je, ko je slišal slavca in se spomnil žene. Ob prihodu na balkon si je nataknil naočnike. Zelo se je razjezil, ko je opazil pastirja med poljubljanjem s princeso, oba je nagnal iz cesarstva. Vsi ilustratorji ga prikažejo s krono (različne oblike), ki jo nosi na glavi, le pri M. L. Stupici ima pripeto na ovratnik plašča. Krona simbolizira »dostojanstvo, oblast, kraljestvo, dostop do višjega položaja in višjih sil« (Chevalier 1994: 287). Z izgonom lastne hčere od doma se kaže njegova odločnost, da morajo vsi upoštevati pravila. V ilustracijah R. Cloke in L. Zwerger se njegov zunanji izgled v slikanici spreminja, pri ostalih je skozi celotno dogajanje oblečen in obut enako. Ko je cesar opazil poljubljanje, beremo v besedilu, »si je popravil opetnika copat, ki so bile pravzaprav pošvedrani čevlji« (Andersen 2010: 64). Hjortlund ga prikaže z veliko pipo. Mimika obraza v prvem delu slikanice izraža veselje, ko pa opazi hči med poljubljanjem, postane jezen in v lica temnordeč.

M. L. Stupica pravljичne like naslika v bogatih oblačilih, ženski liki in cesar imajo na oblačilih veliko čipk, vzorčkov in bogate frizure. Kretnje rok in izrazi obrazov so zgovorni, »poudarjajo ritem likovnega in vsebinskega dogajanja« (Avguštin in Johnson Debeljak 1997: 144). »Vse barve, v katerih tokrat prevladujejo ekscentrični vijolični toni, se v končnem prizoru izgubijo v sivkasti tonski podobi« (Krivec Dragan 2010: 123). O njenih likih Inhof zapiše:

/z/animiva je tudi karakterizacija Stupičinih likov in njeno posredovanje stanja zavisti, sovraštva, skromnosti, ponosa ali vdanosti v usodo. /.../ Živali – prašiči so predstavljeni duhovito. Veliko pozornost nameni kostumografiji in »taktalnemu« momentu ilustracije. Natančno namreč lahko prepoznamo, če je naslikana stvar iz pliša, porcelana, lesa ali železa. (Inhof 2002: 99.)

V ilustracije so vključene podrobnosti (npr. drobtine kruha, vzorčki na oblačilih, pri lesenem plotu in obzidju so vidne poškodbe), ob katerih se bralec ustavi in bogatijo pomen pravljice.

6 Sklep

Za slikaniške izdaje pravljice *Svinjski pastir* so besedilo v slovenski jezik prevedli Rudolf Kresal, Jože Zupančič, Franc Burgar in Špela Mihelač. Slikanice so izšle z ilustracijami treh tujih ilustratorjev: Gustava Hjortlunda, Rene Cloke, Lisbeth Zwerger in slovenske ilustratorke Marije Lucije Stupica. Primerjava s prevodom Silvine Orel Kos kaže večje odstopanje v poimenovanju oseb, čudežnih predmetov, v prevodu ali priredbi besedila pesmi, dolžini povedi in naslovu. Kresal in Zupančič sta prevajala iz nemščine, Burgar najverjetneje iz danskega izvirnika in Š. Mihelač najverjetneje iz angleščine. V izdajah iz let 1987 in 1990 so prevod v založbi Jugoreklam napačno pripisali Zupančiču, saj je popolnoma enak predhodnemu prevodu Kresala.

Predstavljeni pravljичni elementi ustrezajo morfološkim značilnostim pravljice, saj vključuje tipizirane literarne like brez osebnih imen (princ, princesa, cesar). V slikanicah je komunikacija med besedilom in ilustracijami v večini simetrična, komplementarna postane predvsem pri prikazu čustev ter literarnega časa, ki ga R. Cloke in L. Zwerger nakažeta z rastlinami, Hjortlund pa ga umesti dogajanje v čas vitezov ter čas cvetenja rož. M. L. Stupica je naslikala rastline, ki rastejo v slovenskem okolju (hrast, buče idr.), s čimer je pravljico približala bralcu, ki lahko razbere čas dogajanja – od pomladi do jeseni. Čas v besedilu posredno določajo besede (npr. večer, pozdravi), a ni natančno določen, prisotni so čudežni predmeti (npr. kotliček, raglja). Književni prostor v ilustraciji služi za ozadje, v besedilu se pojavljata dom princa in cesarjev grad. Hjortlund v ilustracije vključi podobo skandinavskega mesta, pri M. L. Stupici, L. Zwerger in R. Cloke lahko razberemo zunanji in notranji prostor. Ilustracije nadgradijo predstavitev literarnih likov, saj je njihova bivališča (razen pri L. Zwerger) in oblačila kažejo na njihov družben položaj. Mimika literarnih likov v ilustracijah predstavlja čustva in odzive na dogajanje (veselje, žalost, presenečenje, jeza). Ilustracije so pri M. L. Stupici in L. Zwerger polne podrobnosti, ki obogatijo pomen besedila in bralca vabijo k razmišljanju o vsebini slikanice.

Slikanica je bila v slovenščini izdana enajstkrat, po čemer sklepamo, da je bila pri bralcih dobro sprejeta. Pravljica je glede na besedilo odlična, zato je pri slikaniških izdajah njena kakovost odvisna od ilustracij. Izdaje založbe Jugoreklam so med

pregledanimi najmanj kakovostne, najboljše so izdaje z ilustracijami M. L. Stupice in L. Zweiger. Na vsebino analiziranih slikanic so bolj kot prevajalci vplivali ilustratorji.

Viri

Andersen, Hans Christian, 1963: *Svinjski pastir*. Ljubljana: Mladinska knjiga; Beograd: Savremena škola.

Andersen, Hans Christian, 1967: *Princ – svinjski pastir*. Ljubljana: Jugoreklam.

Andersen, Hans Christian, 1974: *Svinjski pastir*. Ljubljana: Jugoreklam.

Andersen, Hans Christian, 1996: *Svinjski pastir*. Ljubljana: Mihelač.

Andersen, Hans Christian, 2002: *Svinjski pastir*. Ljubljana: Prešernova družba.

Andersen, Hans Christian, 2009: *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Andersen, Hans Christian, 2010: *Svinjski pastir*. Andersen, Hans Christian: *Andersenove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 51–67.

Literatura

Avguštin, Maruša in Johnson Debeljak, Erica, 1997: Marija Lucija Stupica. *Otrok in knjiga* 24/44. 142–153.

Batič, Janja in Haramija, Dragica, 2019: *Multimodalna pismenost: Analiza slikanice*. Interni vir.

Batič, Janja in Haramija, Dragica, 2014: Teorija slikanice. *Otrok in knjiga* 41/89. 5–19.

Blažić, Milena Mileva, 2020: Verski motivi v pravljicah Hansa Christiana Andersen. *Stati inu obstatu: Revija za vprašanja protestantizma* 16/31. 97–125: [http://www.hippocampus.si/ISSN/2590-9754/31-2020/2590-9754.16\(31\)97-125.pdf](http://www.hippocampus.si/ISSN/2590-9754/31-2020/2590-9754.16(31)97-125.pdf). (Dostop 19. nov. 2020.)

Blažić, Milena Mileva, 2014: *Skriti pomeni pravljic: Od svilne do jantarne poti*. Ljubljana: Pedagoška fakulteta.

Blažić, Milena Mileva, 2005: Spremnna beseda. Andersen, Hans Christian: *Pravljice – druga knjiga*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 231–237.

Chevalier, Jean, 1995: *Slovar simbolov: Miti, sanje, liki, običaji, barve, števila*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

Ferber, Michael, 2008: *A dictionary of literary symbols: Second edition*. Cambridge: Cambridge University Press.

Haramija, Dragica, 2019: Ljudske pravljice v osnovni šoli. *Jezik in slovstvo* 64/3–4. 17–28.

Haramija, Dragica in Batič, Janja, 2013: *Poetika slikanice*. Murska Sobota: Podjetje za promocijo kulture Franc-Franc.

Hjortzberg, Gustaf, 1950: *Odense - Hans Christian Andersen*: <https://www.pinterest.com/pin/142356038198330432/>. (Dostop 15. mar. 2019.)

Inhof, Robert, 2002: Marija Lucija Stupica. *Otrok in knjiga* 29/53. 95–102.

Karlin, Pavel, 1924: Andersenove pripovedke za slovensko mladino: Priredila Utva = L. Prunk. *Ljubljanski zvon* 44/3. 188–189: <https://www.dlib.si/details/URN:NBN:SI:DOC-4Z3S4T4J>. (Dostop 20. jan. 2019.)

Kobe, Marjana, 1987: *Pogledi na mladinsko književnost*. Ljubljana: Mladinska knjiga.

- Kobe, Marjana, 1999: Sodobna pravljica. *Otrok in knjiga* 26/48. 5–12.
- Kobe, Marjana, 2000: Sodobna pravljica. *Otrok in knjiga* 27/50. 6–15.
- Koppe, Susanne, 1993: Text about Lisbeth Zwerger. Zwerger, Lisbeth: *The art of Lisbeth Zwerger*. New York, Gossau: North-South books: Michael Neugebauer.
- Krivec Dragan, Judita, 2010: Ko v somraku luna zablesti. Andersen, Hans Christian: *Andersenove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 119–123.
- Likar, Matevž, 2012: *Glicenija (Wisteria)*: https://www.kresnik.eu/glicenija-wisteria_clanek_299.html. (Dostop 1. jun. 2019.)
- Marx Augustin. 2019. 23. februar: https://de.wikipedia.org/wiki/Marx_Augustin#cite_ref-8. (Dostop 3. jul. 2019.)
- Munda, Jože, 2013: Zupančič, Jože (1894–1969). *Slovenska biografija*. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU: https://www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi885323/_ (Dostop 9. jan. 2019.)
- Nikolajeva, Maria, 2003: Verbalno in vizualno: Slikanica kot medij. *Otrok in knjiga* 30/58. 5–26.
- Nikolajeva, Maria in Scott, Carole, 2006: *How picturebooks work*. New York, London: Routledge.
- Orel Kos, Silvana, 2001: Zgodnji slovenski prevodi Andersenovih pravljic. Ožbot, Martina (ur.): *Prevajanje Prešerna = Translation of Prešeren*. Ljubljana: Društvo slovenskih književnih prevajalcev.
- Orel Kos, Silvana, 2005: Samoupravljanje Andersenovih pravljic. *Otrok in knjiga* 32/63. 100–122.
- Orel Kos, Silvana in Ilc, Andrej, 2009: Opombe. Andersen, Hans Christian: *Pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 306–309.
- Philip, Neil, 2013: Uvod. Andersen, Hans Christian: *Andersenove pravljice*. Ljubljana: Mladinska knjiga. 6–15.
- Rene Cloke, 2007: <https://bearalley.blogspot.com/2007/04/rene-cloke.html>. (Dostop 20. jan. 2019.)
- Seisbøll, Lise, 1994: *Gustav Hjortlund*: <https://www.kulturarv.dk/kid/VisWeilbach.do?kunstnerId=7313&wsektion=alle>. (Dostop 20. jan. 2019.)
- Sipe, Lawrence R. in McGuire, Caroline E., 2006: Picturebook endpapers: Resources for literary and aesthetic interpretation. *Children's Literature in Education* 37/4. 291–304.
- Sipe, Lawrence R., 2012: Revisiting the relationships between text and pictures. *Children's Literature in Education* 43/1. 4–21.
- Slodnjak, Anton, 1954: Opombe. Slodnjak, Anton (ur.): *Zbrano delo: Fran Levstik. 4. knjiga*. Ljubljana: Državna založba Slovenije. 479–565.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2. Knj. 1: A-Pa*, 2014a. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Slovar slovenskega knjižnega jezika: SSKJ 2. Knj. 2: Pe-Ž*, 2014b. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Štrumbelj, Janja, 2011: *Sreča in raj na otočku na severu Mehike*: <https://www.sensa.si/zanavdih/sreca-in-raj-na-otocku-na-severu-mehike/>. (Dostop 1. jun. 2019.)
- Wyle, Andrea Schwenke, 2006: The drama of potentiality in metafictional picturebooks: Engaging pictorialization in *Shortcut*, *Ooh-la-la*, and *Voices in the park* (with occasional assistance from A. Wolf's True Story). *Children's Literature Association Quarterly* 31/2. 176–196.
- Zwerger, Lisbeth, 1993: *The art of Lisbeth Zwerger*. New York, Gossau: North-South books: Michael Neugebauer.